

אבי שניידר

"אדמה מקודשת בדם"

**מקום של הקרקע ב叙事יב זהות של ההתיישבות העובדת
לפני טבח אוקטובר ולאחריו**

... אני כבר לא יודע באיזה שמות לא קראו לנו... כי אנחנו קיבוצים! קראו לנו ספרי קרקע – בבקשתו קחו, קחו, יש בין בארי לעזה מלא קרקע, יאללה תבנו, קדימה..."

ברים אלה נאמרו בכאב בחדשות על-ידי חיים ילין – ראש המועצה אזורית אשכול לשעבר, חבר הכנסת לשעבר וחבר קיבוץ בארי, שאיבד עשרות מחבריו – **באחד הראיונות הראשונים בתקשורת אודוט הטבה בעוטף עזה.**

כיצד נכרך השיח בנושא הקרקע לבנייה של הקיבוצים ברייאון כל כך כאוב על הטבח?

במסה זאת אבקש להציג "דו-שיח נרטיבי" בין סביבתה, הנסוב סביב סוגיות הקרקע: ההתיישבות חוות עצמה כנדפת בידי טבח "הפריבילגיים בתחום הקרקעות". בתפיסת אנשי ההתיישבות, טבח הפריבילגיים אינו עוסק רק בקרקע כמשאב או כהון, אלא מבטא מדיניות המבקשת למחוק את זהות ההתיישבות ואת מורשתה ההיסטורית. מנגד, בעשורים האחרונים בנתה ההתיישבות נרטיב הופכי, העוסק בקרקע כמשאב הון סימבולי, והיא עשויה שימוש ב叙事יב הקרקע כדי להבנות את זהותה באופן אשר מטעין בחזרה את ההון הסימבולי של ההתיישבות העובדת, ומדגיש את זכויות המורשת ואת האתוס ההיסטורי שלה. כבר קודם לאירוע הטבח בעוטף היה נרטיב דואלי זה נוכח גם בשדות חקלאיים שהמרחק שלהם מסווגית הקרקע כמשאב חומרי גדול. כך לדוגמה, כאשר בשנת 2018 הותקים משבר בתנועת הנוער במרחב החקלאי, טבח הקרקע

כהן סימבולי היה נוכח בו מארוד: השאלה של מי הנועל ולאיזו תנועה הוא שיקט הומשלה לא פעם לסוגיות הקרקע, וכאשר הוחלט לוותר על השורך האדורם בחולצת התנועה ולבחרו שורך אחר, נעה הבחירה בין שורך ירוק, חום ואפור, צבעים שהוסבו כמסמלים את הקשר העמוק של ההתיישבות העובדת לקרקע (ראו שנידר, שני וזורה, 2022; Abutbul Selinger, & Taran, 2023).

כלומר, נרטיב הקרקע הוא נרטיב מרכזי כלפי ההתיישבות העובדת ובתוכה, אך זהו נרטיב דו-איל: ההתיישבות חששה מהמדינה והחברה רואות בה פריבילגית וגזנית קרקע, וכך גם מציגות אותה, בעוד היא עושה שימוש בקשר שלה עם הקרקע כמשמעותה הון סימבולי של מסורת וזהות. אבקש להציג כיצד נרטיב זה בא לידי ביטוי בשיח על אודוט אירופי הטבח בעוטף.

נרטיב הקרקע והשתקפותו בשיח ההתיישבותי אחרי אירופי ה-7 באוקטובר

בשנת 2022 הצגנו עמייתי ואני (שם) את הטענה כי עברו אנשי ההתיישבות, נאום "בריכות השחיה" של מנחם בגין ב-1981 היה רגע מכונן ביצירת השיח הציבורי אשר רואה בהם אנשי נדל"ן. מקומו של נאום זה לא נפקד מה着他heid אודוט הטבח ביישובי עוטף זהה. כך לדוגמה נראה אחד הממים שעלו לרשות החברתיות של התנועה ההתיישבותית לאחר מאורעות הטבח:

במס' זהה מבוטאת הדיכוטומיות שבאמצעותה תופסת ההתיישבות את השיח אודוות החקיע: פריבילגיה לעומת הון סימבולי של בעלי זכויות. אירוע מכוון נוסף שעיצב את תחושת הניכור והאיום של ההתיישבות בוגנע לפרק מצוי ב"בג"ץ הקשת המוזחת", שעסוק בקיוב עקרוני הצד החלוקתי בישראל. מקומו של אירוע זה לא נפקד מהשיח על הטבח בעוטף. כך לדוגמה הווערו בערב ה-7 באוקטובר בקבוצות הוואטסאפ של ההתיישבות מספרי הרוגים בכל אחד מישובי העוטף. משהתבררו ממדדי האסון בקיובצים שאללה בציגיות אחת התגובה:

"איפה הצד החלוקתי עכשיו?"

AIROU NOSOF ועכשווי יותר שבו עוסק השיח בזכויות ההתיישבות בפרויקט נגע לקונפליקט על נחל האסי, העובר בתחום הקיבוץ ניר דוד, שהפן לסלול ולאתר מאבק. חברי הקיבוץ סגרו את שער הקיבוץ ומנוו מהציבור להיכנס אל הנחל המצוי בתחום הקיבוץ. המבקשים לטבול בנחל טענו כי מדובר במסאב טבע, ולכנן מגיעה לכלל הציבור גישה אליו. המאבק כלל חיכון אלים, שהגיע לכדי סכוך משפטי שהסתיים בפסקה.¹ מקומו המזוהה של האסי לא נעלם גם מן השיח שעלה ברשותה בעקבות הטבח. מכלל מאות הציוצים בראשות הטויטר ששיבחו קיבוצים רבים אשר פתחו את שעריהם וקיבלו אליהם פליטים, בחר החשבון הרשמי של התנועה הקיבוצית לשתף רק פост אחד: את הצויז העוסק בקידוש ניר דוד.² זאת ועוד, סטטוס תודה דומה, המפרגן לקיבוץ ניר דוד, ונכתב בידי המפונים מגברים ומיד מרדי, עלה גם בדף הפיסבוק הפופולרי סטטוסים מצחיקים:³

מילה לקיבוצניקים מקסימים שהושמצו במשך שניםים בקרב על האסי ניר דודים מהממים שכמותכם. פתחתם את ביתכם את הקיבוץ המדהים שלכם בפנינו – פלייטי העוטף, ביד רחבה, בלב פתווח, בצלעות אהבה גדולה. ... הטבע המרהיב שביבנו והאהבה שלכם מרחיבים לנו את הלב וכל יום עוד Katz...
.....

<https://www.maariv.co.il/news/israel/Article-1002818> 1

<https://x.com/attilus/status/1711734923718021209?s=20> 2

https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=901950507967279&id=1000445701335&mibextid=Zmo65R 3

העובדת שהפוסט הזה, שכולו דברי שבח לקיבוץ, זכה ל-4,000 ל'יים ולב-1,400 שיטופים, יכולה לרמז על מגמת שינוי בדעת הקהל הציבורית כלפי הקיבוצים וההתוישבות בכלל. אולם לפוסט היו גם לא מעט תשובות ביקורתיות, ואלה כבר חשו נדבך נוספת:

ולמה שלא יפתחו? כל עם ישראלי פתח את ביתו, הם קיבוץ שונה? אהה כן הם שונים, הם ניכסו לעצמם שטח ציבורי.

ומנגד:

האשי היה ביצה, החלוצים של הקיבוץ יבשו אותו, השקיעו, מנעו הצפות, והרי לכם פינת חמץ מהמת... אנשים טובים שפיתחו את הארץ...

כלומר, בסיטוטוס ובתגובה, בין השורות ובתוכן, השיח אודות ההתיישבות הוא שיח על קרקע, בעוד השיח התגובי של ההתיישבות הוא שיח על הון סימבולי של מורשת זהה.

מצאה נסף שיכול להעיד על שינוי מגמה כלפי ההתיישבות הוא הפופולריות הרבה של זוכה ההתנדבות לחקלאות בהתיישבות העובדת. לשינוי מגמה זו ביחס להתיישבות ניתן למצוא גם ביטוי בשינוי השיח הציבורי. דוגמה בולטת לכך עליה ממאמר שהतפרסם באתר "העוקץ", מאת רון כהילוי, איש תרבות המזווהה עם השיח הביקורתי על ההתיישבות. במאמר מציג כהילוי את גישתו כלפי ההתיישבות לפני הטבה:

הקיבוצים... אותן קבוצת מיעוט שפעם הנantha מדמיוני מיתי... ומצוות יתר אקספוננציאליות. קראתי להם פריבילגיהם... וכמוון, על מדיניות חלוקת הקרקע והມיסים מהקרקע...

ואת שינוי הגישה לאחריו:

הקיבוצניק כבר לא היה רק "קיבוצניק"... אלא חזר להיות נפיל, ג'איינט, ענק. כל ההיסטוריה שלו נפרשה לפני

ביטוי מובהק נוספת לשינוי השיח הציבורי אפשר למצוא בנאום שנשאה חברת הכנסת מרבית כהן. בנוומה, שבו ביקש מהכהן לעקע את נרטיב הפריבילגיהם, היא התיחסה לנושאים רבים – חקלאות, תעשייה, ביטחון, הקربה, נופלים, טבח העוטף כמוני, ועוד.

אולם ההתייחסות לקרקע בנאות זה הייתה מוגבלת, ועיקורה סוגיות המקרו – מיקום של הקיבוצים בפריפריה ותפקידם בגבולות. הנאות התעלם לחלוותן מסווגית הזכויות בקרקע. אלא שההתgebויות לנאות זה מלמדות שהשיח החקעי עדיין כאן. כך לדוגמה נראה אחד מעשרות הפוסטים בטוויטר, שבירכו את הנואם:

מירב כהן מצפה שתפרסמי טבלת פירוט דם ודונם שנדע מהומדד הד"ד:

- 4 ליטר דם קיבוצי – دونם בחינם + בן ממשיך
- 4 ליטר דם שדרותי – דירת עמידור בשכירות
- 4 ליטר דם מושבניקי – נחלה שלישית
- 4 ליטר דם אופקימי – דירה בדמי מפתח בלי מיגון
- 4 ליטר דם אשקלוני – דיר ציבורי / שכירות שנייהם בלי מיגון

כלומר, פост זה מבקר את נאומה של כהן, ומציג כי לא ניתן לעסוק בהתיישבות מבליל דבר על סוגיות הקרקע. גם באירוע זה נשמרו כליל הנרטיב הדואלי, אף שסדר הדברים הופר: השיח הפרו-התיישבותי עסוק בהונ סימבולי ובזכויות מורשת, ואילו השיח העולמי להתיישבות – בזכויות הקרקע.

לאמור, למורות התחששה שהשיח הרווח בעקבות אירועי העוטף הפך לכאהורה לשיח חיובי כלפי ההתישבות, המתבטא גם בהתנדבות ובתרומה, חלק מהkokות ממשיכים לבטא ביקורת על אותו הצד. ביטויו נוספת לשימור נרטיב זה ספק החלפטו ניתן למצוא בטור דעה שפורסם במגזין **זה מרכז**, שכותרתו "זה הזמן להעיבר אדרמות ובתיים לבניות הקיבוצים והמושבים שנפגעו בNEGOTIUM".⁴ מבחינה נרטיבית טקסט זה הוא דו-משמעותי, וכן גם התgebויות אליו. מחד גיסא, מדובר למראית עין בטקסט "פרו-התיישבותי", מאחר שהוא מציע כאמור תחת להתיישבות זכויות בקרקע, ומכאן גם מזמין תgebויות ביקורתיות, דוגמת:

לא מספיק הם אכלו לעם היהודי כל השנים גם לקבל קרקע בחינם. גם שדרות רצחים דירות חינם גם אופקים נתיבות רצחים.

<https://www.themarker.com/blogs/2023-11-06/ty-article/.premium/0000018b-a468-d831-a3ef-ace897fb0000> 4

מנגד, מתווה שיקום העוטף הזה עוסק בסוגיה אחת בלבד, קרקע. משמעו, הטעסט עשויה רדוקציה לתושבי המושבים והקיבוצים, ומציג אותם כמי שגמ אחורי טבח בעוטף, פריבילגיות קרקעיות הן כל עניינם. תפיסה זו ניתנת באה לביטוי בתגובה הבא:

...אנשיים ששכלו את ילדיהם / נכדיהם / הוריהם... מגיע להם להיות בעלי האדמה ספוגה בדם של הנרצחים? איפה הביטהחון ??

בין שנקלב את הפרשנות שבתגובה הראשונה, ובין שאז ש班车ניה, אי אפשר להתעלם מכך שהכתבה מבטא רדוקציה של השיח על ההתיישבות דרך סוגיה אחת: הקרקע. כמובן, השיח לא בהכרח השטנה.

מסה זו התחליה באמירתו העצובה של חיים ילין, המציע לכוארה את הקרקע בנדיות למדינה. אמרה שלאור הפרשנות שהציגו במאמר זה ניתן לפרשה כתוב בכניעה עצוב או כאמרה אבסורדית המפנה אצבע מאשימה כלפי המדינה. אבקש לסייע את המאמר באמירה אחרת. קשה יהיה לראותה בה אופטימית, אך הבשורות הטובות הן שמהאמירה נעדר מוטיב הכניעה או האבטווד, וכיים מוטיב מחודש של תקומה. אחת הסיסמאות שאימצה התנועה הקיבוצית בעקבות הטבח היא שורה שנלקחה משיר הרעות:

כלומר, התנועה הקיבוצית לא רק שאינה מותרת בעקבות הטבח על הקשר שלה לאדמה, כפי שיכול היה להבין מי שלא קלט את רוח האבסורד בדבריו של חיים ילין, אלא היא רואה בטבח אירוע שמקדש את הקשר בין ההתיישבות לקרקע, מעין חידוש נדרים שנעשה בכורח הנסיבות.

אחרית דבר

מסה קצרה זאת מבקשת להציג את נרטיב ה الكرקע כМОדק של שיח אודות ההתיישבות לפני הטבח בעוטף ובעקבותיו. התזה המרכזית במסה זאת היא כי השיח הנרטיבי בנוסח ה الكرקע הוא שיח דו-איל: הביקורת המופנית כלפי ההתיישבות עוסקת בסוגיות ה الكرקע, ומנגד – ההתיישבות רואה נרטיב לעומתי ופוגעני, המבקש לבטל לא רק את זכויותיה ה الكرקיעיות, אלא גם את זכויות מורשתה זהותה. לפיכך מבקשת ההתיישבות לטען את השיח הזה בתוכן העוסק בהונן סימבולי, כדי לאשש את זכויותיה, את זהותה ואת מורשתה. מוקומו של נרטיב זה בטל בשיח ההתיישבותי קודם לאיratio העוטף, ונעשה בו שימוש גם בשדות חברתיים שאינם קשוריהם לזכויות בקרקע, דוגמת שיח החינוך ההתיישבותי. גם אחרי הטבח בעוטף, כפי שביקשתי להציג במסה זאת, חurf הביטויים לשינויו בהלך הרוח הציורי כלפי ההתיישבות, מוקומו של השיח סביב סוגיות ה الكرקע של ההתיישבות נותר מרכז.

רשימת המקורות

- חנןאל, רותת ורחל אלתרמן (2015). **נטורי קרקע: האידיאולוגיות והשיקולים מאחוריו המדיניות ה الكرקעת בישראל.** הקיבוץ המאוחד.
- שנידר, אבי (2023). **במקום מושבו – סולידיות במושב העובדים המתחדש.** רמת אפעל: יד טבנקין.
- שנידר, אבי ולירון שני (עתידי להתפרסם). מוקומו של רעיון המושב בחברת העובדים בbove תנועת הנוער. בתוך: מיכאל סופר, ולביאה אפלבאום (עתידי להתפרסם). **100 שנות מושב.** רמת אפעל: יד טבנקין.
- שנידר, אבי, לירון שני, ונומה זהר (2022). קרקע כזהות זהות לקרקע. הוצג בכנס השני למחקרי עירוניות בישראל. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

Abutbul Selinger, Guy, Avi Shnider, & Yariv Taran (2023). Creation of a Rural Collective Identity Using International Virtual Community. In Marin A. Marinov (ed.), *Virtual Teams Across National Borders* (pp. 130-149). New-York: Routledge.

ד"רABI SHNIDER, דיקן הסטודנטים של המכללה לניהול, מרצה בכיר בבית הספר למדעי ההתנהגות במכללה לניהול.

דוא"ל: ShniderA@colman.ac.il